

**КОНЦЕПТИ СІМ'Ї, ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ, ХАТИ ЯК
СКЛАДНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕСІЛЬНОЇ
КОНЦЕПТОСФЕРИ**

(НА МАТЕРІАЛІ «СЛОБОЖАНСЬКИХ КАЗОК»

БОРИСА КРАУША)

О. Л. Заверющенко

**Національний аерокосмічний університет
імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,**

М. П. Заверющенко

**Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»**

Концепти сім'ї, подружнього життя, хати тісно переплітаються в картині світу українців. Їх можна віднести до української весільної концептосфери. Кожний із названих концептів наповнений численними образами, символами. Концепт сім'ї в українській концептуальній картині світу представлений концептами-образами роду, батька-матері. Близьким до нього є концепт подружнього життя, наповнений концептами-образами любові, кохання, щастя, вірності, честі тощо. Цілком логічним є зв'язок концепту хати (дому) з іншими концептами досліджуваної концептосфери. Цікавим матеріалом для вивчення названих концептів є «Слобожанські казки» Бориса Крауша. Письменник уводить у текст казок численні фразеологізми, прислів'я, народні та авторські порівняння.

Для формування концепту подружнього життя українців важливими складниками є поняття батьківщини, добра, щастя як моральні категорії та хати, майна, хліба як матеріальні поняття. Сімейне життя є повноцінним для людини. Кохання як основа зародження майбутньої сім'ї є стрижнем, на який нанизуються інші компоненти щасливого подружнього життя: віра в Бога, діти, хата, господарство (майно, добро) тощо: *і покохалися вони, і були в них діти, і було всього в хаті, і на дворі, і на столі, і в скрині»*

(Крауш); *жили вони в мирі та злагоді, росою умивалися, любилися та кохалися* (Крауш). Образ роси доповнює ідеал української подружньої пари рисами чистоти та вірності. Роса символізує також у народних уявленнях здоров'я, Божу благодать, плодючість, дівочу вроду, вона є чудодійною, бо лікує та додає краси (В. Жайворонок). Римовані компоненти *умивалися, любилися та кохалися* додають цьому вислову ознак фольклорності та міфопоетичності, унаслідок чого він сприймається як народний стійкий вираз.

Провідними ознаками української сім'ї є злагода та повага: *жила-була одна сім'я. І все у них ішло на лад... Здавалося, так і мине все життя в злагоді та достатку* (Крауш); *і покохалися вони, і були в них діти, і було всього в хаті, і на дворі, і на столі, і в скрині. І час не летів, а слався над ними* (Крауш).

Важливим концептом, який наповнює досліджувану концептосферу, є концепт добра. Лексема «добро» позначає як усе позитивне в житті людей, що відповідає їх інтересам, бажанням, мріям, благо, так і сукупність належних кому-небудь речей, предметів, цінностей, майно. Численні фразеологізми з компонентом *добро* насичують українську весільну концептосферу: *стала господа добром повнитись, добра наживати*. У свідомості українців бути добрим хазяїном – дбати про дружину, дітей, господарство, тому письменник часто послуговується фольклорними кліше, трансформованими в авторські на зразок *...та й стали вони жити-поживати, добра наживати. А дні їх щасливі, як корали з намиста в'язалися, на добро і щастя низалися* (Крауш). Українське обійстя є доглянутим, повним худоби, збіжжя, сільськогосподарських знарядь: *стала господа Степанова добром повнитись...* (Крауш), *...з Орисею одружився. І стали вони жити-поживати, добра наживати* (Крауш).

Сімейне життя передбачає спільні зусилля, спільну працю для досягнення матеріальних статків. Щоденне побутове життя

подружжя супроводжується клопотами, працею, виконанням роботи по господарству, що може здатися на перший погляд не зовсім привабливим. Як засторога дівчині, що нехтує парубками, стати жінкою незаможного селянина й виконувати хатню роботу виглядає контекст *ану, дівко, постривай, будеш простому селянинові борщ варити й сорочку прати!* (Крауш).

Замість компонентів *добро, багатство, статки* може вживатися образний вислів *дай Боже* в значенні «багато»: *Чого це я вештаюсь по чужих людях хазяйнувати, в мене вже й свого дай Боже* (Крауш). Образи добра, хазяйства нерозривно пов'язані між собою в українській ментальності. Багатство, статки, добро – це те, що хазяїн отримує від Бога. Звідси закріпилася форма наказового способу дієслова *дати* як звертання до Господа у фразеологізмі *дай Боже*. Концепт подружнього життя містить уявлення про спосіб існування за Божими та людськими законами: *були собі чоловік із жінкою, добре жили, Бога не гнівили, дай Боже і нам так пожити* (Крауш).

Заможність як одна з необхідних умов щасливого життя українського подружжя передбачає обов'язкову наявність хати, двора, свійських тварин та птиці, а також хатнього начиння, зокрема печі, стола, скрині, одягу, рушників, ікон тощо: *ось і живуть вони, горя не знають, гроші з припичка в торбу змітають, злиднів у двір не пускають* (Крауш); *і покохалися вони, і були в них діти, і було всього в хаті, і на дворі, і на столі, і в скрині* (Крауш); *і хату мали, і в хаті, і хліб, і до хліба* (Крауш). Заможність часто асоціюється з наявністю багатого одягу, худоби: *...а далі вже й дівчину запитав...: а чи підеш за мене, одягну тебе як панну, нову хату поставлю* (Крауш).

Образи добра, багатства протиставляються образам нужди, біди, злиднів. Зокрема, опозитними є вирази *добра наживати* (Крауш) й *а життя на добро не повертало (жив-був собі чоловік із жінкою. І що вони не робили, як тільки не бідкались, а життя на добро не повертало)* (Крауш).

На протипагу сімейному життю самотнє життя приносить розчарування, невдоволеність: *...нема в мене ні дітей, ні жіночки любесенької* (Крауш), *...не вік же одному на сволок в порожній хаті дивитись* (Крауш). Образ порожньої хати протистоїть хаті, де живе родина, чути дитячий сміх.

Хата часто є символом дому взагалі, матеріальним і духовним осереддям сім'ї, родинним вогнищем, де відбуваються весільні обрядодії, створюється нова сім'я, люди живуть подружнім життям, народжуються діти: *виходь за мене заміж, будемо жити під одним дахом* (Крауш). Зовнішньо та внутрішньо українська хата виглядає біленою, чепурною, часто з розмальованими стінами: *жили-були собі дід та баба. Мали невеличку біленьку хату, але дід так дбайливо укривав її соломною, що вона здаля здавалась золотою* (Крауш), *...у хаті все аж блищить* (Крауш).

Подружнє життя діда та баби виглядає тихим, щасливим: *жили-поживали, не дуже про статки дбали, бо були самотні, а життя вже давно за полудень повернуло, що Бог посилав, тому раді були* (Крауш). Звертають на себе увагу фольклорні формули початку розповіді *жили-були* (Крауш), *жили-поживали* (Крауш), *були собі чоловік із жінкою* (Крауш), *жив-був собі чоловік із жінкою* (Крауш). Матеріальний добробут стареньких не є головним порівняно з їхнім моральним благополуччям: *не дуже про статки дбали*. Мудрість, віра в Бога та сімейне щастя є доміантними для подружньої пари: *що Бог посилав, тому раді були*. Тривалість спільного життя діда та баби передано метафорою *життя вже давно за полудень повернуло*, у якій образною основою є *полудень* як середина не тільки дня, а й віку людини.

Готуючися до весілля, батьки дають за наречену посаг, який є рівнозначним добру в даному контексті: *заметушились родичі, батько з матір'ю до весілля готуються, бика зарізали, пива та меду наварили – гуляй донесхочу. Всю округу скликали, посагу*

*гору навалили, почав жених добро лічити... (Крауш). Саме весілля є дійством, у якому бере участь ціле село, люди гуляють часто в хаті нареченого та нареченої, весільне дійство супроводжується обрядами, танцями, співами: *почали до весілля готуватись. Посідали за столи святкові (Крауш), а весілля було – всім весіллям весілля. І я там був, пив, їв, гопака бив, не одну пару чобіт стоптав (Крауш).* Весільні концепти батька-матері, посагу, добра доповнюються образами святкового столу, пива-меду, гопака. Б. Крауш уживає численні фольклорні формули, фразеологізми для опису українського весілля: *до весілля готуватись; бика зарізали, пива та меду наварили – гуляй донесхочу; і я там був, пив, їв, гопака бив, не одну пару чобіт стоптав,* авторський образний вислів *а весілля було – всім весіллям весілля.**

Таким чином, на матеріалі «Слобожанських казок» Б. Крауша було досліджено концепти сім'ї, подружнього життя, хати, які накладаються в концептосфері українського весілля. Вони мають зв'язок із концептами життя, роду, батька-матері, добра, кохання, щастя, ладу, часу, краси, вірності, багатства, хліба, віку, образами Бога, наречених, дітей, роси, весільних атрибутів, посагу, господи тощо та потребують подальшого вивчення.